

CHIA (*Salvia hispanica*) O‘SIMLIGINI OCHIQ MAYDONLARDA YETISHTIRISH TEXNOLOGIYASI

Gulsevar Farxod qizi Meyliyeva

Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti talabasi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada muhim dorivor o‘simlik ekinlaridan biri Chia - (*Salvia hispanica*) o‘simligini ochiq maydonlarda yetishtirish texnologiyasini takomillashtirish orqali dorivor o‘simliklarni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, dorivor o‘simliklar yetishtiriladigan plantasiyalarni tashkil etish yo‘llari yoritib berilgan.

ABSTRACT

One of the important medicinal plant crops in this article is Chia - (*Salvia hispanica*) in open field cultivation protection of medicinal plants by improving the technology, natural rational use of resources, organization of plantations where medicinal plants are grown the ways of laying are illuminated.

Kalit so‘zlar: Chia, moslashuvchanlik, urug‘ univchanligi tuproqlarni tayyorlash, yetishtirish va ekish.

Keywords: Chia, adaptability, seed univability-the way soils are prepared, grown and planted.

KIRISH. Respublika hududlarida dorivor o‘simliklarni yetishtirish va qayta ishlashga doir ilmiy tadqiqotlarning yagona bazasini yaratish, xorijiy davlatlarning ilg‘or ilmiy ishlanmalarini o‘rganib borish, yetakchi ilmiy muassasalar bilan hamkorlik o‘rnatish hamda zamonaviy texnologiyalar, ilmiy ishlanmalarni respublikaga joriy etish va mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanishni kuchaytirish maqsadida: Qishloq xo‘jaligi vazirligi, Innovatsion rivojlanish vazirligi, Sog‘liqni saqlash vazirligi va Fanlar akademiyasining “Shifobaxsh” dorivor o‘simliklarni yetishtirish va qayta ishlash markazi negizida Dorivor o‘simliklarni yetishtirish va qayta ishlash ilmiy-ishlab chiqarish markazi (keyingi o‘rinlarda — Markaz)ni tashkil etish to‘g‘risidagi taklifi ma’qullansin. Respublikada so‘nggi yillarda dorivor o‘simliklarni muhofaza qilish, tabiiy resurslarda oqilona foydalanish, dorivor o‘simliklar yetishtiriladigan plantasiyalar tashkil etish va ularni qayta ishlash borasida izchil islohotlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, dorivor o‘simliklarni muhofaza qilish, ularning plantasiyalarini tashkil etish, qayta ishlash

orqali qo'shimcha qiymat zanjirini yaratish zarurligini ko'rsatmoqda. Mamlakatimizda shu bilan birgalikda dunyo miqyosida tabiiy oziq-ovqat va dori-darmonga bo'lgan talab yildan yilga ortib borayotgani hammamizga ma'lum. Ushbu talablarni qondirish maqsadida ko'plab olimlarimiz tomonidan ishlab chiqilayotgan zamonaviy innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda oziq-ovqat va dori-darmon mahsulotlarini yetishtirish va qayta ishlash ishlari sifatli olib borilmoqda .

Chia dunyo miqyosida keng tarqalgan noa'naviy o'simliklar ichida 1-o'rinni egallaydi. Chia Yalpizdoshlar oilasiga (Lamiaceae) mansub vatani markaziy va janubiy Meksika hisoblanadi. Chia faqat ekologik toza sharoitda yashaydi: Avstraliya, Ekvador, Gvatemala, Argentina, Boliviya kabi davlatlarda ko'p miqdorda ekiladi. Eng yirik ishlab chiqarish markazi Meksikada joylashgan bo'lib: Yaponiya, AQSh va Evropa davlatlariga chia urug'larini eksport qiladi. Chia tropik va subtropik mintaqalarda tabiiy ravishda o'sadi. Samarqand viloyati sharoitida chia zorlarni barpo qilish uchastka maydoni, bu uchun mos yuqori mahsuldor chiani navlarini tanlash bog'liq tuproq va iqlim va ularning sifatli ko'chatlarini yetishtirish. Bu nima uchun ekan nazariy va amaliy jihatdan mos keladigan ekinlarning navlarini tanlash juda muhimdir har bir o'ziga xos shart, yuqori olish texnologiyasining asosiy elementlari va ulardan yuqori sifatli hosil, ya'ni yuqori sifatli, sog'lom, kuchli ozuqa yetishtirish. Chiani asosiy qismi urug'i va barg bo'lib, uni bargid plastik moddalarni ishlab chiqaradi fotosintez natijasi. Ko'plab ozuqa moddalari ishlab chiqariladi va natijada Samarqand viloyati sharoitida chia zorlarni kengayishi uchastka maydoni, bu uchun mos yuqori mahsuldor salviya navlarini tanlash bog'liq tuproq va iqlim va ularning sifatli ko'chatlarini yetishtirish. Bu nima uchun ekan nazariy va amaliy sifatli mo'l hosil. Chia urug'lari 1 - 2 sm chuqurlikda tuproq bilan to'ldirilgan idishga ekiladi. O'sib chiqqan nihollar dala ekin maydoniga ko'chirish uchun jo'yaklar orasi 70-75sm qilib olinadi, o'simliklar orasidagi masofa 15-20 sm, ekish chuqurligi 2 - 3 sm bo'lishi kerak, Chia issiqlikni yaxshi ko'radigan o'simlik bo'lgani uchun uni yoz oylarida yetishtiriladi. O'simlikni may - iyun oylarida ekib, harorat 35- 40 0C darajaga yetguncha issiqlikga bardosh bera oladi, bu o'simlikning pishishi avgust - sentabr oylarida to'g'ri keladi.

Tajriba jarayonlari: Barglarning darajasini aniqlash og'irlik usuli bilan amalga oshirildi. Buning uchun 10 ta barg 10 ta o'simlikdan ajratilgan, ulardan doiralar kesilgan kalibrlash matkapidan foydalanish va tortish. O'simlikning barg maydoni aniqlandi kesilgan doiralar og'irligining ularning maydoniga va umumiy og'irligiga nisbati bilan barglar sm². Olingan natijalar va ularni tahli qilish .Samarqand agroinnovatsiyalar va tadqiqotlar instituti O'simlikshunoslik va meva-sabzavotchilik

kafedrasi huzurida tashkil etilgan dala o'quv amaliyot maydonida amalga oshirildi. Chiani 26.04.23da issiqxonada urug'laridan o'stirdik. (04.05.23) 9 kun davomida urug'lar o'nib chiqdi. 05.06.23 da tayyor 76 tup ko'chatni 1 sotix yerda ekdik. Dala sharoitiga moslashgan ko'chatlar ustida har 10-15 kunda tajriba olib bordik. 2.06.23 da olingan tajribaga ko'ra 76 tup o'simlik o'rtacha xisoblaganda poya o'zunligi 13 sm, barglar soni 10 ta, barg bandining o'zunligi 2 sm, barg yaprog'ining o'zunligi esa 5 sm bo'lgan.

2-tajribamiz 21.07.23 da poya o'zunligi 75 sm, barglar soni 25 ta, yon shoxlar soni 12 ta, barg bandining o'zunligi esa 4 sm, barg yaprog'ining o'zunligi 10 sm bo'lgan.

№	O'simlik bo'yi sm	Yon shoxlar soni donada	Barglar soni donada	Barg yuzasi sm	Maydon birligida m
1.	145 sm	28 ta	184 ta	197,83 sm ²	1m ga 7ta
2.	132 sm	24 ta	152 ta	173,17 sm ²	
3.	136 sm	26 ta	102 ta	133,43 sm ²	
4.	138 sm	32 ta	194 ta	169,51 sm ²	
5.	152 sm	34 ta	230 ta	144,16 sm ²	
6.	120 sm	30 ta	206 ta	214,29 sm ²	
7.	136 sm	22 ta	144 ta	213,25 sm ²	
8.	126 sm	20 ta	136 ta	107,69 sm ²	
9.	144 sm	34 ta	204 ta	166,33 sm ²	
10.	162 sm	32 ta	222 ta	110,16 sm ²	
O'rtachasi	136,1 sm	28,2 ta	177,4 ta	32242,72 sm²	

1.1-jadval. 16.09.23 da 104 kunlik chiani o'sish va rivojlanishi, biometrik o'lchovi.

Xulosalar

Adabiyotlar tahlili hamda ushbu ekinning qimmatli foydali xususiyatlari, biologiyasi hamda Samarqand viloyati tuproq iqlim sharoitlarida o'stirish imkonini mavjudligini ko'rsatadi. Chia o'simligini sug'oriladigan tuproqlarda ochiq maydonlarda yetishtirish natijasida oziq-ovqat sanoatiga maxsulotlari yetkazib berish imkoniyati ortadi, Farmotsevtika sohasi esa tabiiy toza xomashyo bilan ta'minlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Байкова Е.В. Закономерности морфологической эволюции шалфеев (*Salvia*, Lamiaceae) // Автореф. дисс. док. биол. наук.- Москва, 2005. -36 с.
2. Сафаров, К.С. Сафаров// ЧИА ЎСИМЛИГИНИНГ (ИСПАН МАВРАГИ – *SALVIA HISPANICA L.*) БИОЭКОЛОГИК ХУСУСИЯТЛАРИГА ЎСТИРИШ ШАРОИТЛАРИНИНГ ТАЪСИРИ. Абдурахманова М., Сафаров К.С.-ИСПАН МАВРАГИ - ЧИЯ (*SALVIA HISPANICA L.*) – ИСТИҚБОЛЛИ ШИФОБАХШ ЎСИМЛИКНИНГ ИНТРОДУКЦИЯСИГА ОИД МАЪЛУМОТЛАР// Аграр соҳани барқарор ривожлантиришда фан, таълим ва ишлаб чиқариш интеграцияси, Тошкент 2020-йил
3. [Chia Seeds \(*Salvia Hispanica L.*\): An Overview—Phytochemical Profile, Isolation Methods, and Application - PMC \(nih.gov\)](#)
4. [4. cyberleninka.ru/article/n/chia-urug-larining-foydali-taraflari/viewer](http://cyberleninka.ru/article/n/chia-urug-larining-foydali-taraflari/viewer)
4. Қўшоқович, Қ. С., Спйфидинов, Х. З., & Самаридинович, Қ. Н. (2024). ГИЛОС (*CERASUS AVIUM L.*) МЕВАЛИ ЭКИНИНИ ЕТИШТИРИШНИНГ АМАЛИЙ ЖИХАТЛАРИ. *TADQIQOTLAR. UZ*, 31(1), 154-159.
5. Shavkatovna, X. M., Ziyedullayevich, S. X., & Qo'shoqovich, Q. S. (2024). SHAFTOLI, OLXO 'RI VA BODOM PAYVANDTAGLARINI ISSIQXONADA YETISHTIRISH TEXNOLOGIYASI. *TADQIQOTLAR. UZ*, 31(1), 163-167.
6. Yalgashev, A., & Murodova, D. (2023). ZAMBURUG 'LI KASALLIKLAR SARIQ VA QO 'NG 'IR ZANGA ChIDAMLI NAV NAMUNALAR. *PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF SCIENCE AND EDUCATION*, 19(23), 134-137.